

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ
Η ΤΟΠΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΩΣ
ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΠΑΝΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ
ΚΩΣΤΑΣ ΘΕΟΛΟΓΟΥ - ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ

Θα αναφερθούμε στην αξία της συνδρομής της τοπικής στην παγκόσμια παράδοση (πολιτιστική κληρονομιά) και στην αξία της «περιφερειακής» κληρονομιάς στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της *πανευρωπαϊκοποίησης* (pan-Europeanization). Θα αναδείξουμε την σημασία της μνήμης ως συστατικό της δημιουργικής προόδου για μια κοινωνία, σε μια εποχή ραγδαίων εξελίξεων στην επικοινωνία και στην διάχυση της πληροφορίας. Θα εστιάσουμε την προσοχή μας στις παρακάτω έννοιες και στο τέλος θα αποτυπώσουμε σχηματικά το επιχείρημά μας.

Θα αναφερθούμε στην πολυεθνική (και υπερ-εθνική) κοινωνία της γνώσης θίγοντας

- την πολιτιστική κληρονομιά και ταυτότητα
- την πολιτιστική ετερότητα και ανοχή
- την αλληλεπίδραση αυτών των μερισμάτων (*partialities*)
- τη συμβολή της έννοιας της παράδοσης στην ειρηνική και δημιουργική συνύπαρξη και πρόοδο.

1. η κοινωνία της γνώσης και η τεχνολογία της πληροφορίας

- Η γνώση την οποία έχει συσσωρεύσει η ανθρωπότητα, οι θεαματικές εξελίξεις στο πεδίο της τεχνολογίας, οι έσοχες ευκαιρίες της κοινωνίας της πληροφορίας στην εποχή μας, όλα αυτά σηματοδότησαν στο μεγαλύτερο μέρος τους την φαινομενικά απεριόριστη οικονομική ανάπτυξη, την εκμετάλλευση του αδυνάτου, και την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος. Δημιουργήσαμε μια κοινωνία θεμελιωμένη στην γνώση (και μάλιστα της εφήμερης γνώσης, με την έννοια της είδησης ή της απλής πληροφόρησης). Δεν την θεμελιώσαμε στον σεβασμό της φύσης, του περιβάλλοντος και του συνανθρώπου. Σε κάθε εκδήλωση ή γεγονός, η γνώση μάς οδηγεί, νομίζω, στο να κατανοούμε την σημασία της παράδοσης. Με το πέρασμα των αιώνων οι *τοπικές παραδόσεις* έχουν αναπτύξει πολύτιμες εμπειρίες, τεχνικές προστασίας του περιβάλλοντος, και δεξιότητες διαχείρισης της κοινωνικής σύγκρουσης,¹ που απαρτίζουν όλες μαζί ένα θησαυροφυλάκιο γνώσης κοινής για όλη την ανθρωπότητα.
- Εκ πρώτης όψεως η παγκοσμιοποίηση με την ανάπτυξη τρόπων επικοινωνίας υψηλού τεχνολογικού επιπέδου, φαίνεται ότι συμβάλλει στην διεθνή συνεργασία και στην αποτροπή της σύγκρουσης. Αλλά είναι όμως σαφές μέχρι τώρα ότι η παγκοσμιοποίηση συνιστά μια μορφή οικονομικής και *πολιτισμικής νεο-αποικιοκρατίας*, όχι μόνο για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου, αλλά παντού

---

¹ το θέατρο, ο αθλητισμός, τα τοπικά έθιμα, οι τελετές και οι πατροπαράδοτες μέθοδοι θεραπείας, για να αναφερθούμε μονάχα σε ορισμένες

όπου καταφέρνει να εκριζώσει και να εκμηδενίσει τις ντόπιες παραδόσεις. Στην πραγματικότητα δεν τις αφανίζει, αλλά τις αφομοιώνει σε μια *ομογενοποιημένη μαζική κουλτούρα*, εξαλείφοντάς τες μέσω της *πληροφορικοποίησης* και της εσωστρεφούς καθημερινότητας του ατόμου-πολίτη.²

- Ο ελλοχεύων εδώ κίνδυνος είναι ότι αυτή η εξέλιξη παραβλέπει την πολιτιστική ταυτότητα της τοπικής κοινότητας (*συλλογικότητας*, περιλαμβανομένων και των μειονοτήτων), περιορίζει το δικαίωμά τους πάνω στην δική τους πολιτιστική κληρονομιά, το δικαίωμά τους να χρησιμοποιούν την δική τους γλώσσα, και το δικαίωμά τους να φοράνε τις πατροπαράδοτες ενδυμασίες τους, να ασκούν τις λατρευτικές συνήθειές τους, να πιστεύουν σε άλλες ηθικές αξίες και να έχουν άλλους μύθους. Πρόκειται κοντολογίς για μια αδιατύπωτη άρνηση συλλογικών πολιτιστικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.
- Δεν είναι τυχαίο που μόλις προ ολίγων ετών η UNESCO πρότεινε στα κράτη-μέλη της και ξεκίνησαν από κοινού τις διαδικασίες προστασίας πολλών ιστορικών μνημείων και φυσικών τόπων ως κομμάτια της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

2. Η παράδοση και η πολιτιστική κληρονομιά

- Μολονότι η έννοια της *παράδοσης* είναι κοινότοπη στην κοινωνική επιστήμη δεν της έχει δοθεί η δέουσα αναλυτική προσοχή. Η πολιτιστική κληρονομιά εκλαμβάνεται ως μια πηγή εποικοδομητικής δημοκρατικής δέσμευσης και βιώσιμης ανάπτυξης (αειφορίας) και κατά συνέπεια ως μια πλατφόρμα για την ευημερία και ενότητα της αποκλίνουσας ποικιλίας που υπάρχει στους ευρωπαϊούς λαούς (στα έθνη και στις κοινότητές τους).
- Ένα σοβαρό πρόβλημα για μια ειρηνική συνύπαρξη των ποικίλων εθνικών ομάδων, εκτός από τα ανθρώπινα δικαιώματα, έγκειται στην ελευθερία να εκφράσουν και να διακηρύξουν την συλλογική πολιτιστική ή θρησκευτική ταυτότητά τους. Σας θυμίζω το μείζον πρόβλημα, που είχε δημιουργηθεί στην γαλλική κοινωνία, όταν τέθηκε το ζήτημα της απαγόρευσης του κεφαλομάντηλου στα μουσουλμανοκόριτσα, που προσέρχονταν στο σχολείο τους.
- Ο Clifford Geertz έχει υποστηρίξει στο βιβλίο του «Η Ερμηνεία των Πολιτισμών» (1973, "The Interpretation of Cultures") ότι δεν είναι δυνατόν να σβήσει η επιθυμία που αναδύθηκε κάποτε σε έναν πληθυσμό να καταστεί αναγνωρίσιμος και σεβάσιμος λαός του κόσμου με δικά του δικαιώματα. Η αύξηση της κυκλοφορίας των εφημερίδων, η επέκταση των πανεπιστημίων, η αναδιατύπωση του κληρονομικού δικαιώματος, ένας πολλαπλασιασμός των λαογραφικών συνδέσμων αποτελούν στοιχεία, τα οποία καθορίζουν την συλλογική συμπεριφορά, που ονομάζεται *εθνικισμός*.³ «Οι εθνικιστικές

---

² για μια πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση πρβλ. Neil Postman, 1992, *Technopoly*, ελλην. Έκδ. 1999, *Τεχνοπώλιο*, Αθήνα: Καστανιώτης.

³ Για τον εθνικισμό προτείνουμε για περαιτέρω ανάγνωση: Elie Kedourie, 1960, *Nationalism*, (ελλην. β' έκδ. 2003, *Ο εθνικισμός*, μετ. Σ. Μαρκέτος, Αθήνα: Κατάρτι)· Ernest Gellner, 1997, *Nationalism*, (ελλην. έκδ. 2002, μετ. Λ. Παπαδάκη, Αθήνα: Αλεξάνδρεια)· Παντελής Λέκκας, 1992 (β' έκδ.1996), *Η εθνικιστική ιδεολογία*, Αθήνα: Κατάρτι.

ιδεολογίες αξιοποιούν πολιτιστικές επινοήσεις για να αποδείξουν την διαδικασία του συλλογικού αυτο-προσδιορισμού, για να διαμορφώσουν συναισθήματα περηφάνιας και ελπίδας που σχετίζονται με συμβολικές μορφές, ώστε να είναι δυνατόν σε συνειδητό επίπεδο να περιγραφούν, να αναπτυχθούν και να εορτασθούν».⁴

3. Η κουλτούρα του άλλου

- Ούτε και μπορούμε βέβαια να εξελιχθούμε χωρίς να γνωρίζουμε τις πολιτιστικές παραδόσεις των άλλων. Γεγονότα των τελευταίων χρόνων φανερώνουν ότι ακριβώς αυτή η «αφηρημένη» πτυχή της κουλτούρας είναι που μεταβάλλεται αργόσυρτα. Τα αντικείμενα του υλικού κόσμου φθείρονται και γκρεμίζονται στο πέρασμα του χρόνου. Τα παραπετάμε, όταν παύουν να μας είναι χρήσιμα.⁵ Μας αρέσει όμως να διασώζουμε ρητά και παροιμίες, δοξασίες, μύθους και πεποιθήσεις – έστω κι αν δεν μας είναι χρήσιμα στην καθημερινότητά μας. Αυτοί είναι άλλωστε οι πολιτιστικοί παράγοντες, που επηρεάζουν τις συναισθηματικές αποφάσεις μας, τις προκαταλήψεις που αναπτύσσονται ως προς τους άλλους, την εικόνα που έχουμε για τον εχθρό και τα πρότυπα της εθνικής ταυτότητας και τους τύπους συμπεριφοράς, σε περιστάσεις σύγκρουσης: η επίδειξη ηρωισμού και ανδρείας, διεκδίκησης της τιμής ή η αντεκδίκηση (η βεντέτα της Κρήτης, της Μάνης) αποτελούν ενέργειες που διαπράττονται πάντα με γνώμονα τους νόμους μιας τοπικής παράδοσης.
- Οφείλουμε όμως να καταλάβουμε ότι υπάρχουν κουλτούρες στο πλαίσιο των οποίων ο σεβασμός της κοινότητας, της παράδοσης και του παρελθόντος, έχουν προτεραιότητα έναντι του ατόμου και του παρόντος. Σε μια κοινωνία θεμελιωμένη στην παράδοση, δεν έχουν σημασία οι βραχυπρόθεσμοι, αλλά οι μακροπρόθεσμοι στόχοι, όχι η ραγδαία ανάπτυξη (η οποία συμβαδίζει συνήθως με την καταστροφή), αλλά η αργή διαδικασία δόμησης και διατήρησης μιας ισορροπίας.
- Προφανώς οι πολιτισμικές παραδόσεις έχουν διατηρήσει τα απαραίτητα στοιχεία, για να μπορούν να εκφράζουν την ταυτότητά τους πολλές εθνικές ομάδες. Τα στοιχεία δεν αποτελούνται απλώς από τα τούβλα και τις πέτρες των αρχαίων ερειπίων, ή από άλλα ίχνη της υπόλοιπης χειροπιαστής πολιτιστικής κληρονομιάς: τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνουν επίσης και το πεδίο της «αφηρημένης» κληρονομιάς.
- Σε πολλές περιπτώσεις αυτές οι αόρατες, πνευματικές παραδόσεις-που συστήνονται δύσκολα, μερικές φορές μάλιστα μονάχα τραγουδιούνται ή χορεύονται- έχουν μεγαλύτερη σημασία από οτιδήποτε άλλο, διότι οι άνθρωποι έχουν μια βαθιά πρόσδεση σ' αυτές. Ακριβώς λοιπόν οι πόλεμοι και οι εθνικές συγκρούσεις των ηγετών μάς έχουν κάνει να κατανοήσουμε ξαφνικά τί σημαίνουν οι νοερές παραδόσεις για ορισμένα έθνη- ο μύθος για τον οποίο δημιουργείται μια ιστορία ή ο μύθος που παράγει ιστορία. Το κατά πόσον αυτοί οι μύθοι είναι αληθείς ή όχι, λίγη σημασία έχει. Μπορούν όμως να

---

⁴ Βλ. Clifford Geertz, 1973, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, σελ.237-252, (ελλην. έκδ. 2003, *Η Ερμηνεία των Πολιτισμών*, μετφρ. Θ. Παραδέλλης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια).

⁵ Φουστανέλα, τσαρούχια, μετόχια, κονάκια, αλέτρια, κτλ

κινητοποιήσουν πλήθη, να ξεκινήσουν πολέμους, και να δομήσουν ιδεολογικά οχυρά θεμελιωμένα στο υλικό πουθενά.

4. οι δημιουργικές διαντιδράσεις

- Οι *διαντιδράσεις* (interactions) ανάμεσα σε (και μέσα από) διαφορετικές πολιτιστικές κληρονομίες, κοινότητες και περιβάλλοντα πρέπει να εκλαμβάνονται ως πηγές ενός *δημιουργικού διαλόγου*, παρά ως αιτίες σύγκρουσης, ενώ η αμοιβαία γνώση και κατανόηση των ιδιαίτερων πολιτισμών και κληρονομημένων παραδόσεων μπορεί να διευρύνει και να εμβαθύνει την κοινή προοπτική μας για μια ειρηνική συνύπαρξη, στο πλαίσιο των κοινών ευρωπαϊκών αξιών μας.
- Για να το πούμε απλά, τα τοπικά συστήματα αξιών, τα συστήματα πίστης (πεποίθησης), η μυθολογία, η προκατάληψη, και οι διαφορές στα έθιμα και στα θρησκευτικά δόγματα, μπορούν εν δυνάμει να αποτελούν πεδίο σύγκρουσης.
- Δεν είναι οι πολιτιστικές παραδόσεις καθαυτές, ωστόσο, αλλά η *άγνοιά* τους, η στρεβλή πληροφόρηση σχετικά με αυτές, η άρνηση μας να αποδεχτούμε την ύπαρξή τους, ή η απόπειρά μας να τις εκριζώσουμε, οι αιτίες που βγάζουν συναισθηματικές ακρότητες.

5. η ειρηνική συμβίωση: Η Ευρώπη των άλλων ως εμείς

- Σε μια Ευρώπη ποικίλων εθνικών αποχρώσεων, είναι απαραίτητο να ρυθμιστούν κάποιες δράσεις στην εκπαίδευση, στον πολιτισμό και στην επιστημονική τεκμηρίωση, που θα διευκολύνουν την συνύπαρξή μας:
  - Ας εκπαιδεύσουμε τους νεότερους να μάθουν να σέβονται τις παραδόσεις των άλλων εθνοτήτων⁶ αποτελεί απαραίτητο πρώτο βήμα για μια ειρηνική συμβίωση με διαφορετικές από την δική μας εθνικές ομάδες.
  - Να οργανώσουμε πολιτιστικές συναντήσεις στις οποίες φαίνονται οι αξίες των τοπικών παραδόσεων και διευκολύνουν τα έθνη να έρθουν σε αμοιβαία επαφή και γνώση των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων τους. Η αναγνώριση κατ' αρχάς της πολιτισμικής ποικιλίας και διαφοράς αποτελεί βασικό κομμάτι διαμόρφωσης μιας εκ μέρους μας ανοχής απέναντι στον άλλο, και καταπολέμησης της μισαλλοδοξίας μας.⁶
  - Η τεκμηρίωση των τοπικών παραδόσεων και της κληρονομιάς (μια φροντίδα εσαεί) αποτελεί μονόδρομο για να δώσουμε κάτι στις επόμενες γενιές. Έχει σημασία να διεκπεραιώνουμε αυτή την «διατήρηση» χρησιμοποιώντας σύγχρονη τεχνολογία (video, multimedia, ψηφιακές αποτυπώσεις κτλ), ώστε να διαχέονται εύκολα στον πολύ κόσμο.
- Ο σεβασμός της τοπικής κουλτούρας και παράδοσης (το κάθε κράτος την δική του συνολική κουλτούρα, αλλά και την πολιτιστική κληρονομιά των εθνικών και θρησκευτικών ιδιαιτεροτήτων και μειονοτήτων) σημαίνει, συγχρόνως,

---

⁶ Η συνάντηση αυτή στην Αμοργό είναι μια τέτοια απόπειρα πολιτιστικής επικοινωνίας και διάδοσης της αξίας του τοπικού. Μια τέτοια συνάντηση σε διαφορετικό μέρος της Ευρώπης κάθε χρόνο, θα είχε πολλαπλάσια θετικά αποτελέσματα. Φανταστείτε ένα παγκόσμιο δίκτυο δραστήριων ανθρώπων που οργανώνουν παράλληλες εκδηλώσεις, αναδεικνύοντας την τοπική παράδοση και πολιτιστική κληρονομιά τους.

υπεράσπιση της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας. Πέρα από την Ευρώπη ολόκληρος ο κόσμος ολοένα και περισσότερο αναγνωρίζει ως ζωτικής σημασίας τις αξίες του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς για κάθε πτυχή της ζωής.

- Η κάθε εθνική ενότητα ως ευρωπαϊκή χώρα περικλείει ποικίλες ιδιαιτερότητες. Η Ιταλία είναι άλλη χώρα στον Βορρά και άλλη χώρα στο Νότο. Η Ελλάδα με την γεωμορφολογική διάσπαση του χώρου της έχει μια τεράστια ποικιλία τοπικών παραδόσεων και κληρονομιών, έτσι όπως την χωρίζουν βουνά, ποτάμια, θάλασσες, φαράγγια. Η Κρήτη είναι από μόνη της μια ιδιαίτερη τοπική παράδοση, οι Κυκλάδες είναι όλες μαζί και κάθε νησί χωριστά μια ιδιαιτερότητα. Με χαρά θα μεταλάβουμε αυτές τις ημέρες την γνώση, που διέτρεξε σαν ποτάμι την κοίτη του ιστορικού χρόνου, και επιβίωσε μέχρις αυτήν την χιλιετία.
- Η Ευρώπη περικλείει πολλές πολιτιστικές κοινότητες με ρίζες εκτός Ευρώπης, και αντίστροφα στον κόσμο υπάρχουν πολλές πολιτιστικές κοινότητες που έχουν βαθιά τις ρίζες τους στην Ευρώπη. Πολλά κατάλοιπα πολιτισμών του παρελθόντος, που έχουν επηρεάσει την ανάπτυξη των δικών μας κοινωνιών ξεπερνάνε τα εθνικά σύνορα μας. Η γεφύρωση των γεωγραφικών αποστάσεων είναι ουσιώδης, και η πολιτιστική συνεργασία με την ευρύτερη διεθνή κοινότητα μπορεί και θα έπρεπε να συνιστά έναν παράγοντα ειρηνικής συμβίωσης και πολιτειακής σταθερότητας.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

Κώστας Θεολόγου
Πολιτικός επιστήμονας

Ε.Μ.Π

[επιτρέψτε μου όμως μια μικρή κατάχρηση του χρόνου και της υπομονής σας]

Θέλω να εξηγήσω αυτή την σημερινή επιμονή μου στην ειρηνική συνύπαρξη και στον δημιουργικό διάλογο μεταξύ των λαών.

Μάιος του 1945, πριν από 60 χρόνια, ήταν που έληξε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο οποίος αποτέλεσε μια απάνθρωπη και οδυνηρή επίδειξη ασέβειας και ύβρεως. Ήταν μια ύβρις απέναντι στην φύση, στον άνθρωπο, στην ετερότητα, στον άλλο, στον διαφορετικό, στην παράδοση και στο παρελθόν, που συνοδεύτηκε από την εξευτελιστική διαχείριση μιας θρησκευτικής κοινότητας (εβραίοι), αλλά και μη «καθαρών» φυλών (τσιγγάνοι, σημίτες).

Για την Ελλάδα, ειδικότερα, οι συνθήκες πριν, κατά και μετά τον Πόλεμο υπήρξαν τόσο συν-θλιπτικές του ανθρωπίνου παράγοντα και της Προόδου- πείτε το Ανάπτυξη- που ακόμη και σήμερα μας διακατέχει ως έθνος το «κατοχικό σύνδρομο», ο Εμφύλιος ως Συμμοριτοπόλεμος ή ως Ανταρτοπόλεμος ή ως Εθνικός Σπαραγμός, ως Διωγμός του Άλλου. Ο Πόλεμος για μας υπήρξε πληγή, που πιθανόν

ακόμη δεν έχει επουλωθεί, ούτε ιστορικά ούτε κοινωνικά, ούτε οικονομικά, ούτε πολιτισμικά.

Οφείλουμε λοιπόν να τον θυμόμαστε τον πόλεμο, οφείλουμε να διαβάζουμε μετά μανίας και να συντηρούμε στη μνήμη μας τις τερατώδεις δυνατότητες καταστροφής, να ενημερωνόμαστε με πάθος, να μην αφήσουμε ποτέ κανέναν ακαμάτη παράφρονα ή απλώς πολιτικό να καβαλήσει έστω και προς στιγμήν στην πνευματική ευημερία που συνεπάγεται η Ειρήνη σε τοπική και ευρύτερη κλίμακα. Αυτά επειδή Πόλεμος πάει να πει- κι ας μην τον έχω ζήσει- Σιωπή, Ανελευθερία, Άρση της Εξέλιξης, Θάνατος, Κάθοδος στον Χωρόχρονο της κατάλυσης της Ανθρώπινης Ύπαρξης.

Μνήμη των πάντων, λοιπόν, κάθε λεπτομέρειας, που μας μετατρέπει σε ανήμερα ανθρωποφάγα όντα. Να μην ξεχάσουμε τίποτα, ούτε ένα ανθρώπινο κύτταρο, ούτε μια σταγόνα αίματος, ούτε μια τελεία από τα βιβλία που κήκαν, ούτε μια πινελιά από τους πίνακες που κατέστρεψαν, ούτε ένα κομματάκι από τα αγάλματα που γκρέμισαν, ούτε μια δεκάρα από τα λεφτά που χρειάστηκαν, για να ξαναχτιστούν οι κοινωνίες και οι οικονομίες των λαών.

Κώστας Θεολόγου ©2005